

A mai út Budapest XI. kerületében, a Gellérthegy déli lejtőjének alsó szakaszán nagyjából egy szintvonalat követve, több mint egy kilométer hosszúságban vezető egykori dűlőút kis mértékben módosított nyomvonalán halad. Nevét 1893-ban Ménés-Hegyaljáról, azaz az arad-hegyaljai borvidék egyik központjáról kapta. Az 1929-ben megindult nagyhatalús Szt. Imre kultusszal összefüggésben nevét Nagyboldogasszony útra változtatták, 1953-tól azonban ismét Ménési út. A névadás az egykori gellérthegy szőlőművelésre kívánt emlékeztetni, ahogy néhány további, híres borvidékekre, ill. a borászatra utaló utcanév a környéken, mint a Somlói út, Bakator utca, Serleg utca a hegyoldalban, a Villányi út, Badacsonyi utca és Vincellér utca közvetlenül a hegy lábánál.

A vincellérek nyomában

A M É N E S I Ú T / 1 . R É S Z

Cikkünk szerzője művészettörténész. Szakterülete a műemlékvédelem és a műemléki topográfia. Családja 1913 óta él a Gellérthegyen és sok szállal kapcsolódik a Szentimrévároshoz, plébániájához. 1973–1990-ig a Magyar Tudományos Akadémia Művészettörténeti Kutatócsoportjának munkatársa. A határon túli magyarsággal kapcsolatos ügyekért felelős államtitkárként 1990–1994 között részt vett az Antall-Boross kormány munkájában. 1998–2000-ig az Országos Műemlékvédelmi Hivatal elnöke volt. 2010 óta a Gellérthegyvédő Egyesület elnökeként is tevékenykedik.

A Ménési út széles értelemben vett kultúrtörténeti szempontból a Gellérthegy egyik legfontosabb útja. Története teljesen feldolgozatlan. A rendelkezésünkre álló ismeretek alapján látható, hogy beépülése urbanisztikai és szociológiai szempontból összefügg a Műszaki Egyetem Lágymányosra telepítésével, ill. az ennek nyomán megindult városfejlődéssel. Ebben meghatározó szerepe volt azoknak a Gellérthegyet és környékét érintő rendezési terveknek, amelyeket Warga László építészmérnök (1878–1952), a városépítészeti nemzetközileg elismert magyar úttörője készített a 20. század második és harmadik évtizedében. Warga László egykori lakóhelyét Ménési út közelében, a Mészoly u. 4. sz. házon emléktábla jelöli.

A Gellérthegy déli lejtőjén a 20. század első évtizedének végéig csak egy jelentősebb vincellérház, a 2006-ban sajnálatosan megsemmisített Plósz villa (Gombocz Zoltán u. 9.), egy már hosszabb múltra visszatekintő – egy térképen „Új Budához” néven jelzett – vendéglő (Ménési út 78.) és 1859-től a mai Ménési és Somlói út között elterülő telken az Entz Ferenc (1805–1877) által alapított Országos Gazdasági Egyesület Szőlőiskolája és Vincellér Képezdjének első épületei állottak. A legfontosabb, főként nyugat-keleti közlekedést biztosító utak (Ménési, Kelenhegyi, Somlói) gyakorlatilag a mai nyomvonalukon, a hegy lejtőin haladtak dűlőútként és közöttük hosszú, a hegytetőre merőleges keskeny telekosztás volt jellemző. A 20. század első három évtizedében a hegy alján futó Villányi út és magasan a hegyoldalban, a vele nagyjából párhuzamos

Somlói út között a dél-keleti lejtőn, a Ménési út két oldalán, jelentős katolikus intézmények méltóságteljes épületei és az Eötvös Collégium robosztus épület-tömbje alakítják át a Gellérthegy addigi rurális összképét. Az intézményi területhasználat mellett, azzal szinte egy időben megjelent a rezidenciális funkció is, és a szabadon maradt telkeken, valamint az időközben felsőoktatási intézménnyé fejlődött Vincellér Képezdétől – ma a Budapesti Corvinus Egyetem Kertészettudományi Kara – nyugatra, a Kis Gellérthegyig húzódó területen egyre-másra jelentek meg a jobbára a felső középosztályhoz és az értelmiségi elithez tartozó építetők elegáns villái. A Ménési út jelenlegi épületállományának nagyjából 75 %-a 1945 előtt épült, 25 %-a pedig 1970 után, döntően 1970–1990

A Gellérthegy térképe telekhatárokkal, 1884

között. (A Gellért hegy egészére nézve ez az arány közelebb áll a 60/40 %-hoz.) A mai összképben tehát továbbra is a két világháború között kialakult struktúra a meghatározó, ez azonban mind az épületek és környezetük állapotában, mind pedig az utcaképben, több mint két évtizeddel a szovjet berendezkedés megszűnte után továbbra is alapvetően a gazdátlan-ság jeleit viseli. A legnagyobb csapást a két világháború közt kialakult magas esztétikai és életminőségre a lakóépületeknek a tulajdonosi szerkezet megváltozta-

tását célzó kényszerű feldarabolása, valamint a nagyméretű telkek megosztásával a 1970-es évektől beépített, ideológiai motivációktól sem mentes, három-négyemeletes, a környezetükhöz nem illő, igénytelenül megtervezett és kivitelezett, több lépcsőházas társasházak jelentik. Az így megindult a környezetet túlterhelő folyamatok az 1990-es évektől ingatlanspekulációs megfontolásoktól vezérelve tovább folytatódnak.

Fontosabb egyházi és középületek: **Eötvös József**

Kollégium (Ménesi út 11-13.) Az intézményt Bárány Eötvös József Collegium néven Eötvös Loránd javaslatára 1895-ben alapították középiskolai tanárjelöltek számára, később a humán tudományok területén, az 1950-ben bekövetkezett intézményes felszámolásáig, a magyar tudósképzés legjelentősebb iskolájává vált. 1991-től az eredeti alapítói célokat a mai követelményekhez igazítva működik ismét. Az épület 1955 óta az MTA Irodalomtudományi Intézetének is otthont ad. A mai út mentén elterülő parlagot Kerkapoly Károly (1824–1891) vásárolta meg 1884-ben a fővárostól, majd hasonló nevű örököse az államra hagyta azt a Ménesi úti telket, ahová 1910-11-ben az Alpár Ignác tervezte ma is álló épületét felépítették. **Lazarista rendház és iskola** (Ménesi út 26.) Hofhauser Antal tervei szerint 1910–1912 között épült. 1950 után kápolnája egy ideig honvédségi garázként funkcionált,

**Eötvös József
Collegium.
Képeslap, 1910-es
évek**

saság idején először „proletár gyerekek részére lefoglalva”, majd a Magyar Tanácsköztársaság Anya- és Gyermekvédő Szövetségének Központi Intézete és Csecsemőkórháza. A tanács kormány bukása után a rend visszatért. 1950. június 18-án a nővéreket elhurcolták, az épületet az állam vette birtokba és a népi demokratikus időszakban a Magyar Néphadsereg különböző intézményei használták. Az 1970-es évektől a Magyar Néphadsereg Karikás Frigyes Katonai Kollégiuma működött benne, ahol többek között harmadik világbeli hallgatókat képeztek. Ehhez a korszakhoz kapcsolódik az a feltehetően nem alaptalan, a Ménesi úton lakók körében elterjedt városi legenda, amely szerint az 1983–1985 között Magyarországon bűjtött Ilich Ramírez Sánchez, közismert nevén Carlos, jelenleg életfogytiglani bűntetését Franciaországi börtönben töltő venezuelai származású terrorista egy ideig ebben az épületben tartózkodott. A rend a hadseregétől 1991 szeptemberében kapta vissza az épületet, amelynek egyik szárnyába 2000-ig a Pázmány Péter

Jelen írás – amelynek második részét következő számunkban közöljük –, a Gellérthegy történeti és kulturális értékeit feldolgozó, a Gellérthegyvédő Egyesület és az Eötvös József Collégium együttműködésével zajló kutatás részeként készült el. Első változata az alábbi helyen jelent meg lexikon cikként: Bartók István, Csörsz Rumen István, Jankovics József, Szentmártoni Szabó Géza (szerk.): *Magyar Művelődéstörténeti Lexikon LX.* a főszerkesztő. Kőszeghy Péter hatvanadik születésnapjára. rec. iti, Budapest 2011. 148–152. A következő rész a Ménesi út villáit és lakóit fogja bemutatni, ebben a részben közöljük a forrásokat és a felhasznált irodalmat is.

**Eötvös József
Kollégium, 2009**

ma újra a rend használatában van. **Vincés nővérek rendháza** (Ménesi út 27.) P. Medits Nándor budapesti lazariszt rendfőnök megbízásából Hofhauser Antal tervei alapján 1909-ben készült el. A Tanácsköztár-

tónben töltő venezuelai származású terrorista egy ideig ebben az épületben tartózkodott. A rend a hadseregétől 1991 szeptemberében kapta vissza az épületet, amelynek egyik szárnyába 2000-ig a Pázmány Péter

Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi és Jogi Karát helyezték el. Jelenleg a rend idős nővéreinek otthona. **Bibó István Szakkollégium** (Ménesi út 12.) Eredetileg egyházi tulajdon, később az Eötvös J. Kollégium B épületekeként, bölcsész leánykollégium volt.

A Kertészeti Egyetem egykori főépülete

Tóth Gábor igazgató idejében átalakították az épületet és 1983-tól adtak át a jogászoknak. Itt alakult meg a Fidesz 1988. március 30-án. **Budapesti Corvinus Egyetem Kertészettudományi Kara** A mai Campus a Villányi út és a Somlói út közötti területen fekszik, amelyet a Ménesi út oszt két nagyjából egyenlő részre.

A Corvinus Egyetem arborétumának régi épülete Berecki Máté mellszobrával

A felsőrészen található az 1975 óta védelem alatt álló **arborétum** és benne a mai egyetem elődjének két 19. századi épülete (Ménesi út 43-47.). Az arborétum épületekkel keretezett, Ménesi útról nyíló teraszos parkjának közepén Berecki Máté (1824–1895) almanemesítő 19. századi bronz mellszobra. A Campus telkét az Országos Magyar Gazdasági Egyesület a ma-

gyar kertészet ügyét szívükön viselő hazafiak adományából vásárolta meg 1860-ban. Ekkor telepítette ide Entz Ferenc, a magyar felsőfokú kertészeti és szőlészeti oktatás megalapítója, 1853-tól működő tanintézetét, amely ettől kezdve Vincellér- és Kertészképző

A Vincés nővérek rendházának tornya

Gyakorlati Tanintézet néven folytatta a tevékenységét. Az intézményt először Kun Béla, majd Rákosi Mátyás „agrár- és oktatáspolitikusai” megpróbálták – szerencsére sikertelenül – vidékre telepíteni. A korábbi **Kertészeti Egyetem** jó színvonalú főépületét (Ménesi út 44-48.) – jelenlegi megjelölése „A” épület – modern stílusban Lauber László (1902–1953) tervezte Szendrői Jenő (1913–2000) közreműködésével. Épült 1949-50-ben. **Fővárosi Táncsics Mihály Tehetség-gondozó Alapítvány Leánykollégiuma** (Ménesi út 92.) Az 1940-es években, eredetileg is kollégiumnak épült, jelenleg hetven fő befogadására alkalmas, felújítva 2008.

ENTZ GÉZA ANTAL
a Gellérthegyvédő Egyesület elnöke

